

1 JULI 1922.

AFLEVERING 3

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE:

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPAKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

PRIJS PER JAAR f 6.50.

REISHERINNERINGEN UIT SPITSBERGEN EN NOORDELIJK SCANDINAVIË

VI (slot) ¹⁾

DOOR

Dr. G. J. VAN OORDT.

GEDURENDE den zomer valt er in Spitsbergen, vooral in het binnenland, zeer weinig neerslag. Slechts enkele onbeduidende buitjes heb ik er medegemaakt. Doch ook de jaarlijksche neerslag is zeer gering en bedraagt ongeveer 150 à 170 m.M. (max. 193 m.M.). Mist, welke in andere jaren zoo dikwijls in Spitsbergen voorkomt, schijnt er in den zomer van 1921 ook al heel weinig bij de Westkust, behalve in de buurt van de groote ijsvelden, geweest te zijn. Slechts één dag was er bij Kaap Boheman werkelijk van mist sprake. Spitsbergen bezit dus een zeer droog klimaat. Hierdoor is het te verklaren, dat zoovele hellingen, nadat de

1) Buiten mijn schuld niet in de vorige aflevering geplaatst (v. O.).

sneeuw er weggesmolten is, uitdrogen en zeer hard worden, en dat zoovele arctische planten een typisch xerophytische structuur bezitten.

Na half Augustus begon het weder ongunstiger te worden. De stormen, die ook in den zomer nog al eens optreden, werden talrijker en heftiger: er kwam meer regen en hooger op in het gebergte viel de eerste sneeuw. Het minder gunstige weder in de laatste week van Augustus was in hoofdzaak wel de oorzaak, dat mijn tweede Ijsfjord-tocht minder geslaagd is. Wij, d.w.z. twee Zweedsche geologen, Dr. E. WIRÉN, Cand. phil. C. SAMUELSSON en ik, waren van plan met de kleine motorboot „Heemskerck” van de Ned. Spitsbergen Compagnie, achtereenvolgens de in het Noorden en Oosten van den Ijsfjord gelegen Ekman, Dickson, Klaas Billen en Sassen Baai te bezoeken, doch door allerlei tegenslag was het onmogelijk, om in Dickson en Sassen Baai, twee geologisch en botanisch belangrijke gebieden, aan wal te gaan. Want aan de Westzijde van Ekman Baai werd onze motorboot door hooge deining van zijn ankers los geslagen en op het strand gezet. Na veel moeite gelukte het ons het 14-ton zware scheepje — gelukkig onbeschadigd — wederom vlot te krijgen, doch toen was er weinig tijd meer over om nog lang in de andere zooeven genoemde baaien stil te zijn. Wel hebben WIRÉN en ik nog een mooie tocht over het gebergte en langs de kust van Ekman Baai gemaakt, met prachtig uitzicht op den Sefström Gletscher en het interessante Noordelijke deel van deze baai, doch door tijdgebrek konden wij de Dickson Baai slechts tot aan den mooien hoogen Lyktan (= Lantaarn) invaren, om vervolgens langs Kaap Thordsen direct naar Klaas Billen Baai door te gaan. Hier bezocht ik toen ten tweede male het Ebba Dal. Daar wij ook nog het Sassen Dal, een van de weinige plaatsen, waar men nog kans heeft wilde Rendieren te ontmoeten, bezoeken wilden, bleven wij in Klaas Billen Baai slechts zeer kort. Doch ook in Sassen Baai zouden wij niet aan land kunnen gaan: juist toen wij het anker hadden uitgeworpen, werd de wind harder: wij wilden niet riskeeren, ten tweede male van onze ankers geslagen te worden en besloten daarom naar Kaap Boheman terug te keeren. Dit was zeer juist gezien, want spoedig wakkerde de wind aan tot een hevige Oosterstorm, die ons, gelukkig, recht naar de Hollandsche Nederzetting voerde, waar wij des nachts met averij aan motoren en stuurinrichting aankwamen. Door al dezen tegenslag was ik niet in de gelegenheid geweest, dat wat ik mij voorgesteld had, te verzamelen; het belangrijkste, wat wij van dezen tocht mede brachten was een kleine collectie van in Spitsbergen zeldzame planten, die WIRÉN en ik bij Ekman Baai gevonden hadden.

Nadat de „Heemskerck” hersteld was en ik de kisten met mijn verzamelingen gepakt had, keerde ik, na te Kaap Boheman meer dan twee maanden (enkele onderbrekingen mede gerekend) geweest te zijn naar Green Harbour terug.

Gelukkig hadden wij nog enkele dagen, voordat er scheepsgelegenheid was, om ons naar Europa terug te brengen, en hierdooft kon ik ook nog een en ander zien van de naaste omgeving van de Hollandsche nederzetting, waar, sedert het einde van Juni heel wat huizen bij gebouwd en verbeteringen aangebracht waren.

Zooals ik reeds vroeger opgemerkt heb, zijn de kolen, die hier gevonden worden

tertiaire kolen. De hoeveelheid er van is buitengewoon groot, want dit tertiaire gebied strekt zich van Green Harbour langs den Zuidoever van den Ijsfjord tot Advent Baai (een afstand van 40 K.M.) en naar het Zuiden tot aan van Mijen Baai (op ongeveer 40 K.M. van den Ijsfjord gelegen) uit. Ja zelfs vindt men ditzelfde tertiaire gebied aan de Oostkust van West Spitsbergen, aan de kust van den Stor Fjord dus terug. Geen wonder, dat aan de Zuidzijde van den Ijsfjord en aan de Noordzijde van van Mijen Baai belangrijke, ook in den winter in exploitatie zijnde ontginningen gevonden worden. Slechts de belangrijkste, die van de „Store Norske Kulkompani” bij Advent Baai, de Hollandsche te Green Harbour en de Zweedsche aan de Braganza Baai (het meest Oostelijke deel van van Mijen Baai) wil ik hier noemen.

De onderste kolenlaag (een tweede ligt een weinig hooger) vindt men te Green Harbour op ongeveer 100 M. boven de zee. Op zeer eenvoudige wijze worden de kolen door middel van een remhelling naar het zeeschip, dat op ongeveer 500 M. van den ingang van de mijn aan den steiger gemeerd ligt, vervoerd. Zijn dus

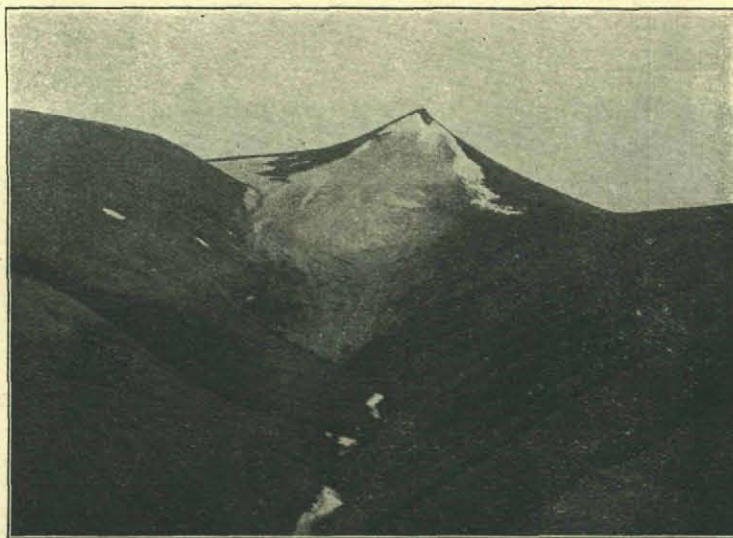

Fig. 37. Noordelijke helling van den Olav Varde (523 M.) bij Green Harbour. VAN OORDT phot.

de vervoerkosten van de mijn naar het schip zeer gering, ook verschillende andere exploitatie-kosten zijn dit, want omdat reeds op geringe diepte de grond altijd bevroren is, heeft men in de mijnen geen last van water of van mijngas. Het is wel eigenaardig, dat de tertiaire steenkolen van Spitsbergen zoo goed en ook van zoo hooge calorische waarde zijn. In andere deelen van de aarde is het verkolings-proces van de tertiaire kolen meestal niet zoo snel gegaan en zijn slechts bruinkolen gevormd.

In het tertiaire gebergte bij Green Harbour, met zijn breede dalen en zijn afgeronde sterk verweerde bergkammen vindt men overal aanwijzingen, dat ook dit gebied eens geheel vergletscherd geweest moet zijn. Nu zijn er van deze gletschers nog slechts enkele kleine resten over. Zoo bevindt zich aan de Noordelijke steile helling van den Olav Varde, de 523 M. hooge, juist ten O. van het Radiostation gelegen berg, nog een kleine hangende gletscher (fig. 37), het overblijfsel van den gletscher, die eens het geheele dal ten N. van dezen berg opvulde.

Zeer loonend was de bestijging van deze „Varde”; want ik had er een prachtig uitzicht over den geheelen Ijsfjord en alle door mij bezochte deelen van dit gebied, op Green Harbour en het Radiostation, op het mooie schiereiland, dat deze baai van de IJszee scheidt, en vooral op de Noordelijke IJszee zelf, waaruit zich de hooge bergen van Prins Karel Voorland verhieven.

In het midden van Augustus hadden wij reeds bemerkt, dat de zon, die sinds einde April steeds boven den horizon geweest was, te middernacht achter de bergen verdween. Op ongeveer 21 Aug. gaat de zon weer voor het eerst onder. In de eerste dagen van September was het 's avonds laat nog wel niet geheel donker, doch toch

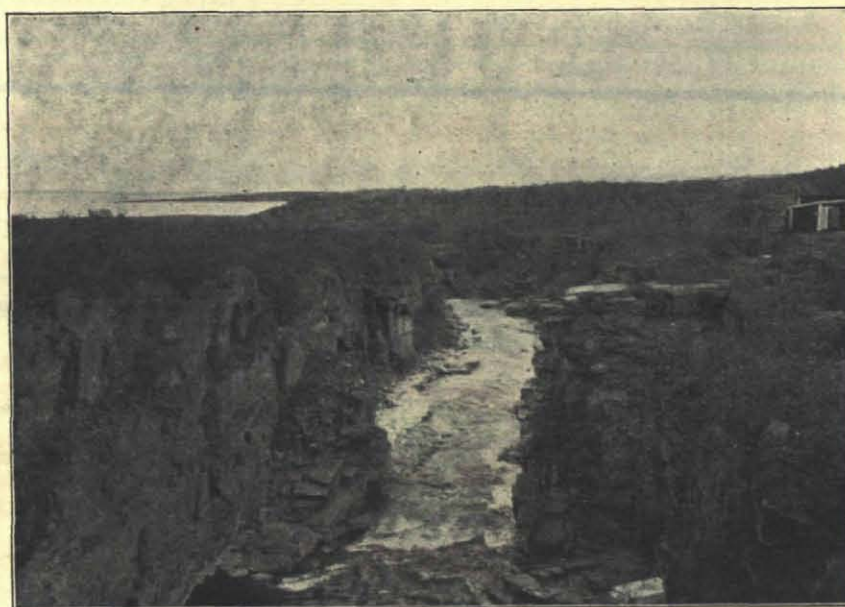

Fig. 38. Rivier nabij Abisko. Op den achtergrond de Torneträsk.

VAN OORDT phot.

was het binnenshuis niet meer mogelijk, iets zonder lamplicht te verrichten. De dagen korten vervolgens zeer snel, want slechts gedurende 2 maanden heeft men in Spitsbergen afwisselend dag en nacht; dan breekt de bijna 4 maanden durende poolnacht aan (einde October tot tweede helft van Februari).

In den nacht van 5 op 6 September gingen wij met ons vieren aan boord van de „Mag”, een kleine houten motorschoener van 150 ton, om naar Noorwegen terug te keeren. Den volgenden dag wachtte ons een prachtige rustige vaart langs de Westkust van Spitsbergen, langs en door uitgestrekte drijfijsvelden. Tegen den avond zagen wij uit de verte nog even het hooge gebergte van Horn Sound, waar de hoogste verheffing van Zuidelijk Spitsbergen (de Hornsundstind, 1430 M.) gelegen is. Met hoeveel genoegen dacht ik toen terug aan den tijd, dien ik in dit mooie land, waar ik zooveel belangwekkends gezien had, doorgebracht had.

Over het verdere gedeelte van de bijna vijf dagen durende vaart naar Hammerfest kan ik U niets mededeelen. Want ten Z.-W. van Spitsbergen's Zuidkaap kwamen wij buiten de ijsvelden in de volle zee, waar wij spoedig last van de deining begonnen te krijgen, en dat was voor ons allen aanleiding om onze kooien op te zoeken.

In den namiddag van 10 September kwamen wij eindelijk te Hammerfest aan en reeds den volgenden dag, 's morgens vroeg, gingen wij per kuststoomer naar Tromsø door, blijde, dat wij het primitieve scheepje hadden kunnen verlaten. Over de interessante vaart langs de Noordkust van Noorwegen tot Tromsø, waarop zooveel geomorphologische bijzonderheden in verband met de oprijzing en vroegere, uitgebreide vergletschering van Noord-Noorwegen te zien zijn, wil ik hier niet uitwijden,

Fig. 39. *Betula nana* L. te Abisko.

VAN OORDT phot.

doch liever wil ik nog een en ander vertellen van de mooie spoorreis van Narvik (aan de Westkust van Noorwegen gelegen) over het gebergte, dat Noorwegen en Zweden scheidt, en door Lapland en Midden-Zweden naar Stockholm.

Narvik, de in 1902 gestichte uitvoerhaven voor de Zweedsche ijzerertsen, die in enorme quantiteiten in Kiruna, Gellivare en Malmberget gevonden worden, is het eindpunt van den z.g. Lapland-Express. Wanneer men met dezen trein, die tegenwoordig eens per dag gaat, om 6 uur 's avonds uit Narvik vertrekt, dan is men na twee nachten en een dag 's morgens om 10 uur (dus na ongeveer 40 uur) in Stockholm. Zoo snel hebben wij echter de 1600 K.M. van Narvik naar Stockholm niet afgelegd, want ik wilde op enkele plaatsen, in Lapland en in Midden-Zweden een dag stil zijn. En daar ik bij daglicht de niet alleen mooie, maar ook interessante route

(er zijn heel veel werken aangelegd om den spoorweg tegen sneeuwval en lawines te beschermen) over de waterscheiding tusschen Noorwegen en Zweden (560' M.) wilde zien, namen wij een der vele ijzererts-treinen (waar altijd een enkele personen-wagen achteraan gekoppeld is) van Narvik naar Kiruna.

Hoe mooi was het uitzicht op de diep onder ons liggende, ver het land indringende Rombake Fjord en de woeste natuur bij de waterscheiding. Nadat wij in Riksgränsen gevisiteerd waren, bereikten wij spoedig Abisko, een plaatsje, wier bewoners, behalve die van het Natuurwetenschappelijk station en van het toeristenhotel, bijna allen tot het spoorwegpersoneel behooren. 's Zomers zijn er veel Zweedsche biologen in Abisko,

Fig. 40. *Juniperus nana* L. te Abisko.

VAN OORDT phot.

dat te midden van uitgestrekte berkenbosschen ligt aan de Torneträsk, een groot ongeveer 80 K.M. lang meer.

Hoewel Abisko midden in Lapland gelegen is, zagen wij er slechts enkele Lappen. In Tromsø, waar deze Nomaden in het Tromsdal een betrekkelijk groot „lager” hebben, komen zij in den zomer altijd in vrij grooten getale. Het zijn Zweedsche Lappen, die van de Noorsche regeering het recht gekregen hebben, 's zomers hunne rendieren op Noorsch gebied te laten weiden. De rendieren, die in half wilden staat in het gebergte leven, heb ik in het Tromsdal niet gezien; bij Abisko echter ontmoeten wij in het berkenbosch een klein troepje van deze aardige herkauwers.

De omstreken van Abisko zijn zeer afwisselend. Wij troffen er (17 Sept.) een vrij guren herfsttag met geringen sneeuwval. Vlak bij het toeristenhotel heeft een snel stroomende rivier zich een diep dal in het harde oergesteente uitgeslepen (fig. 38);

hooger op echter loopt deze zelfde rivier door groote berkenbosschen (fig. 2, I, pag. 241), waarin op enkele plaatsen ook sparren, elzen, lijsterbessen en eenige wilgsoorten gevonden worden. Op en door elkaar liggen er de half vergane berkenstammen moeilijk is het er door heen te dringen, te meer daar er op verschillende plaatsen kleine, zeer moerassige veentjes voorkomen. Behalve de gewone berken ziet men er ook twee echte, lage arctische struiken zeer veel: de Dwergberk (*Betula nana* L., fig. 39) met kleine ronde blaadjes en de Dwergjeneverbes (*Juniperus nana* L., fig. 40), die alleen in habitus van onze soort verschilt.

De bodem van deze bosschen was overal bedekt met verschillende besdragende Ericaceae (Boschbessen, „Preissel”bessen, enz.), die volop vruchten droegen, het geliefkoosde voedsel van de zeer talrijk voorkomende Kramsvogels (*Turdus pilaris* L.), Koperwieken (*Turdus musicus* L.) en Belfijsters (*Turdus torquatus* L.).

Zeer algemeen waren er ook de Boompiepers (*Anthus trivialis* L.) en van de Meezen zag ik er de Noordelijke Matkop (*Parus atricapillus borealis* Selys), een aardige Zwartkopmees, die ik ook in de nabijheid van Tromsø talrijk waargenomen heb. Barmsijzen (*Carduelis linaria* L.), Keepen (*Fringilla montifringilla* L.) en Bonte Kraaien (*Corvus cornix* L.) waren er, evenals elders in Noordelijk Scandinavië, zeer gewoon.

Hooger op, meer tegen de hellingen van de bergen aan, groeiden heel wat oude bekenden uit Spitsbergen: *Cassiope*, *Oxyria*, *Salix reticulata* en *Salix polaris*, *Empetrum* en *Rubus chamaemorus* (de bleke vruchten van deze braam worden gaarne in Scandinavië gegeten), terwijl in het gebergte zelf, behalve enkele der reeds genoemde soorten, *Polygonum viviparum*, de mooie gele *Saxifraga aizoides* (heel wat forskere ex. dan die, welke ik vond in het Ebba Dal!), *Saxifraga cernua*, *Saxifraga rivularis*, *Arabis alpina* (die in Spitsbergen zeer zeldzaam is en er door ons niet gevonden werd), *Ranunculus pygmaeus* en *Lycopodium selago* in massa voorkwamen. Het spreekt van zelf, dat er ook heel wat Midden Europeesche planten en Alpen-

Fig. 41. De „Döda Fall”, bij Ragunda, Midden-Zweden.

VAN OORDT phot.

planten groeiden, benevens een aantal soorten, die ik niet zoo direct kon thuisbrengen.

In de lage bergen, die zich aan alle kanten om het meer verheffen, komen veel Sneeuwgorzen (*Plectrophenax nivalis* L.) voor; op een aantal exemplaren, die ik gedurende langere tijd waarnam, werd druk jacht gemaakt door een Smelleken (*Falco columbarius aesalon* Tunstall), dezelfde kleine Valksoort, die in den winter bij ons, op de heide en in de duinen, in het geheel niet zeldzaam is. Ruigpootbuizerden

(*Buteo lagopus* Brünn.), een echte bewoner van Noordelijk Scandinavië, en Sneeuwwhoenders (*Lagopus mutus* Mont.) komen er ook stellig voor, doch de tijd ontbrak om meer dan een algemeen indruk van dit eigenaardige land te verkrijgen.

Dienzelfden avond gingen wij met de Lapland-Express verder. Eerst loopt de spoorlijn Oostwaarts tot Kiruna, en vervolgens door het ijzerertsgebied Zuidwaarts naar Boden, een belangrijk spoorwegkruispunt niet ver van Haparanda. Van hier gaat men Z.-W.-waarts, steeds op eenigen afstand blijvend van de Bothnische Golf, die men slechts op een enkele plaats vanuit den trein zien kan.

De reis door het Noord-Zweedse landschap is vol afwisseling. Op vele plaatsen ziet men rotsen, die vroeger door de gletschers sterk afgeslepen zijn, want in den IJstijd was bijna geheel Zweden door een reusachtige

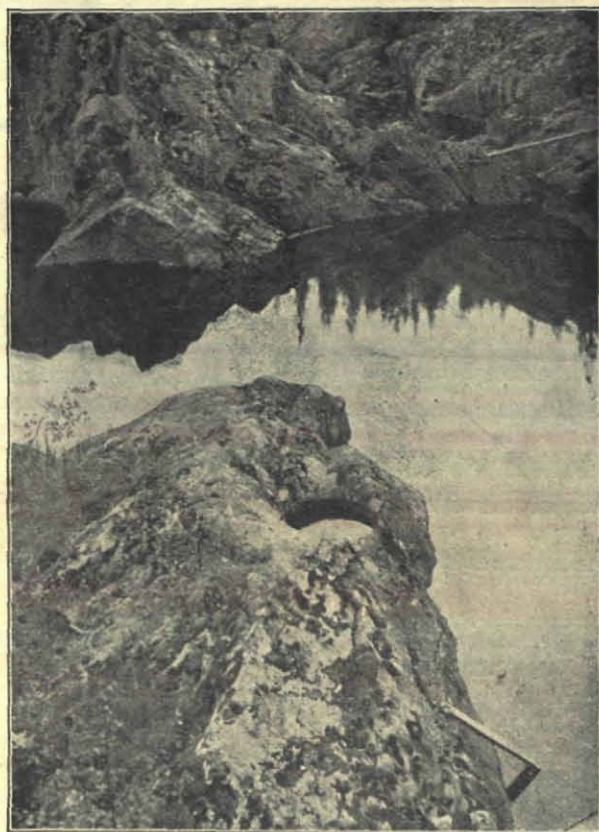

Fig. 42. „Riesentopf“ aan den voet van den „Döda Fall“.
VAN OORDT phot.

ijsmassa bedekt. Aardig was het ook te zien, hoe de berken langzamerhand verdrongen werden door de gewone dennen, wier takken heel veel met Baardmos (*Usnea barbata*) behangen zijn, en hoe deze nog Zuidelijker weder plaats moeten maken voor gewone Sparren. De Dwergberk en de Dwergjeneverbes komen niet alleen in Noordelijk Scandinavië voor, ook Zuidelijker zijn zij talrijk. Tot op ongeveer 63°5 N.Br. zag ik beide struiken van uit den trein.

Bergen zagen wij niet in het door ons bereide gebied. Daarvoor waren wij te ver

naar het Oosten gekomen. De spoorbaan gaat langs vele meren, omzoomd met prachtige bosschen, en over talloze snelstroomende rivieren.

Om ook nog een indruk te verkrijgen van het Midden-Zweedsche woudgebied hadden wij besloten te Bispgården, een aardig aan de Indalselv gelegen plaatsje, 24 uur over te blijven. Wij troffen een zomerschen dag en maakten een prachtige wandeling langs en in de nabijheid van de schilderachtige, door bosschen omzoomde, snelstroomende rivier. Toch viel de dikte en de hoogte der sparren zelf ons tegen: groote exemplaren, echte woudreuzen vindt men tegenwoordig alleen op eenigen afstand van de rivieren en spoorwegen, want in de nabijheid van deze transportwegen zijn zij reeds lang weggehaald.

Bij Bispgården of liever bij het plaatsje Ragunda, bevindt zich op enkele honderden Meters afstand van de spoorwegbrug (van Bispgården af gerekend!) over de Indalselv een merkwaardige rotspartij, welke niet zoo heel lang geleden pas als zoodanig zichtbaar werd. Men heeft n.l. in 1796 het meer van Ragunda droog laten loopen, waardoor een groote vruchtbare vlakte ontstaan is. De Indalselv echter, die al het water uit dat meer over een hoogen waterval afvoerde, heeft toen plotseling een iets zuidelijker weg genomen — hetgeen met verlies van menschenlevens gepaard gegaan is — en tegelijkertijd kwam de oude bedding droog te liggen. De rotspartij, waarover eens het water naar beneden stortte, de z.g. Döda Fall (fig. 41), is een bezoek overwaard. In de eerste plaats, omdat het een plekje is met veel natuurschoon, want tusschen de rotsen van de oude rivierbedding zijn overal sparren en andere boomen opgeschoten. Doch vooral het groote aantal „Riesentöpfe”, die hier eens in den rotsbodem gevormd werden, maakt deze oude rivierbedding tot een geomorphologische bezienswaardigheid. Aan den bovenkant en aan den voet van den Döda Fall, doch ook op de helling van deze rotspartij, worden ongeveer 30 van deze eigenaardige kommen (fig. 42) gevonden. De meeste zijn veel dieper dan breed; een van de grootste was aan de bovenzijde ongeveer 1 M. breed en had een diepte van 2.95 M. Alle „Töpfe” waren met regenwater gevuld, doch met een langen stok kon ik toch in enkele gevallen den steen voelen, die hen eens uitgeslepen had.

Jammer was het, dat wij niet langer in het Zweedsche woudgebied konden blijven, want ik had nog gaarne meer gezien van de vogelwereld, die deze bosschen bewoont. Nu bleef het bij enkele Meessoorten, waaronder ook de Noord-Europeesche Staartmees met geheel zuiver witten kop (*Aegithalos caudatus caudatus* (L)), heel veel Sijzen en een grooten zwarten vogel, dien ik slechts uit de verte zag en naar alle waarschijnlijkheid een Zwarte Specht was. Overal op de graanvelden verzamelden zich groote troepen Bonte Kraaien, Vinken en vooral Keepen alvorens de reis naar het Zuiden te aanvaarden. Na 3½ maand van huis weggeweest te zijn, wilde ik echter spoedig verder reizen, omdat ik ook nog een bezoek wenschte te brengen aan mijn vrienden in Upsala, van wie ik in Narvik afscheid genomen had, daar zij direct van hier met de Lapland-Express naar huis door gegaan waren.

Over Stockholmen Berlijn keerde ik vervolgens zoo snel mogelijk naar Nederland terug, hoogst voldaan over het vele belangwekkende, dat ik op mijn mooie reis gezien had.

LITTERATUUR.

- ASPLUND, E., 1919. Beiträge zur Kenntnis der Flora des Eisfjordgebietes. Arkiv för Botanik. Bd. 15, No. 14.
- DRESSELHUY, H. H., 1921. De Nederlandsche Expeditie in 1920 tot het onderzoek naar de mogelijkheid der exploitatie van steenkolenvelden op Spitsbergen. De Ingenieur, Jaarg. 36. No. 36.
- GEER, G. DE, 1910. A geological excursion to Central Spitsbergen. XIe Congrès Geol. Int. Stockholm.
- JOURDAIN, F. C. R., 1922. The birds of Spitsbergen and Bear Island. The Ibis for Jan. 1922.
- KOENIG, A., 1911. Avifauna Spitsbergensis. Spezieller Teil, bearbeitet von Dr. O. le Roi. Bonn.
- MALMGREN, A. J., 1862. Öfversigt af Spetsbergens Fanerogam-Flora. Öfvers. Kon. Vet. Akad. Förh. 1862, No. 3.
- NATHORST, A. G., 1883. Studien über die Flora Spitzbergens. Bot. Jahrbücher, Bd. 4.
- NATHORST, A. G., 1910. Beiträge zur Geologie der Bären-Insel, Spitzbergens und des König-Karl-Landes. Bull. Geol. Inst. Upsala. Vol. X.
- OORDT, G. J. VAN, 1921. Ornithological notes from Spitsbergen and Northern Scandinavia. Ardea, Tijdschrift der Ned. Orn. Ver. Bd. 10.
- RÖMER, F. und SCHAUDINN, F., 1900. Einleitung, Plan des Werkes und Reisebericht. Fauna Arctica, eine Zusammenstellung der Arktischen Tierformen. Bd. 1.
- WIMAN, C., 1910. Ichthyosaurier aus der Trias Spitzbergens. Bull. Geol. Inst. Upsala. Vol. X.

De beste kaart van het gebied is: *S p i t s b e r g* (Partie Nord-Ouest). Carte, dressée sous la direction du Capitaine GUNNAR ISACHSEN par l'expédition Norvégienne, 1909—1910. Erhard Frères, Paris, 1914.

AAN DEN WATERKANT.

1914! In gesloten gelederen trokken ze door! Hoe driest, hoe woest, hoe wild zagen er die benden uit! Hoe kwaadaardig, onheilspellend grim grijnsden die blikken in 't rond; en, in dien wreeden kop, hoe wreed die oogen rolden, vol teugellooze moord- en vernielingszucht. Als een grijze onweerswolk hadden zij zich daags te voren vlak vóór de stad opgehoopt; de mare hunner schrikwekkende gruwelen had zich bliksemsnel verspreid; verslagenheid, ontzetting, radelooze vertwijfeling en wanhoop hadden zich van de onversaagsten meester gemaakt. Had men het niet met eigene oogen gezien? Hadden zij hunne weerlooze slachtoffers niet, in koelen bloede, verminkt, verhakkeld en verscheurd en o, gruwel! ijzingwekkend wreed met onmenselijke geweldenaarsklauwen den kop afgerukt! . . . Wat nog vlieden kon, vlood . . . Wat niet meer weg kon, zat verborgen, rillend en huiverend; geene schuilplaatsen schenen veilig genoeg; geene holen en krochten, donker en diep genoeg . . . Wat benarde, bange tijd! En nu was die storm, gierend, dat orkaan losgebroken.

Ze komen . . . Daar, o! daar kwam nu het duivelsch moordenaarsrot, ook hier moord en vernieling zaaien! Zijn het de volgelingen van Thor en Woden, de Burgendionen, of de Varini of andere Wandalen? Gelukkig voor ons, toen ten minste toch nog, want het was wel 1914, maar nog geen Augusti, zelfs nog niet die Julimaand